

10747), bu arada sadrazamın kim olması lâzım geldiği hususunda başvuru istihârelerden de bir sonuç çıkmayınca, Hasan Paşa'nın "âl-i resûl"den olması dolayısıyla tayininin uygun olacağı veya başka bir kişinin tayin edilebileceği kanaatine varıldığından (BA, HH, nr. 11754) kendisine 1 Şâban 1204'te (16 Nisan 1790) sadâret mührü verilmişti. III. Selim diğer hatt-ı hümayunlarında onu bizzat kendisinin seçtiğini belirtir (Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi'*, s. 35, 139).

Sadrazam Şerif Hasan Paşa'nın on ay aşkın görevi sırasında bütün zorluklara rağmen Yergöğü Kalesi fethedildi. Avusturya ile aynı yıl 18 Eylül'de yapılan mütarekeden sonra Rusya'nın barış teklifleri, Kırım'ın geri alınması vazgeçilmez bir şart olarak tayin edildiğinden dikkate alınmadı. Zıstovi görüşmelerinin devam ettiği sırada III. Selim, Rusya üzerine yürünmesinin gerekli olduğu üzerinde durarak birbiri ardınca hükümler gönderiyordu. Sadrazam ise orduya güvenemediğini, ancak yine de harekete geçileceğini bildirdi. Bir süre sonra İsveç ve Lehistan'la ittifaka giren Ruslar saldırılarını arttırarak Sünne ve Kili boğazlarını, ardından da Tolçı, İsakça, İsmâil ve bazı kaleleri ele geçirdiler. Bu yenilgilerdeki sorumluluğu haleflerine yükleyen Sadrazam Şerif Hasan Paşa, kaptanpaşa ve Tatar hanının görevlerini yapmadığından ve "çürük askerle" savaşa girmenin yanlışlığından yakınmaktaydı. Gerek bu yakınlıkları gerekse kışın Şumnu ordugâhında durmayarak kuşatma altındaki İsmâil Kalesi'ne yardım amacıyla Kozluca ve Hacıoğlu pazarcığı'na asker toplamaya gitmesi ve bunun rakipleri tarafından isyan edeceği veya kaçtığı şeklinde duyurulması, İstanbul'da onun hakkında olumsuz bir havanın oluşmasına yol açtı. Görevden alınıp herhangi bir yanlış hareketine karşı da idam edilmesi kararlaştırıldı. III. Selim, onu oyalayıcı emirler göndererek azlini düşünmediğini ve her işi kendisine havale ettiğini bildirdi. Bu teminatla yattırılan sadrazam, ansızın Şumnu'daki konağında kuşatılarak 9 Cemâziyelâhîr 1205'te (13 Şubat 1791) mühr-i hümayun kendisinden alındı ve Avusturyalılar'ın boşaltacağı Belgrad'ı teslim almakla görevlendirildiği bir başka hatt-ı hümayunla kendisine bildirildi. Ancak başka bir konağa yerleştirildiği sırada kurşunla vurularak öldürüldü (Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi'*, s. 311; Zaîmzâde Mehmed Sâdık, s. 113). İngiliz murahhası olarak

Zıstovi'de bulunan R. M. Keith'in, Şumnu'dan gelen posta ile sadrazamın azlini ve idamını öğrendiği 14 Şubat tarihli mektuplardan ölüm tarihinin 11 Şubat 1791 olması gerektiği anlaşılmaktadır. Johann Wilhelm Zinkeisen de aynı günü vermektedir. Şerif Hasan Paşa'nın İstanbul'da teşhir edilen kesik başının yaftasında Rusya üzerine seferi geciktirdiği, askerin perişanlığına ve İsmâil'in düşmesine sebep olduğu yazılmıştı. Ayrıca aleyhtarlarının yaydığı isyan edeceği haberlerinin idamında etkili olduğu belirtilmektedir. Nitekim kendisinden sonra kardeşi Çelebi Mehmed Ağa'nın da öldürülmüş olması, Rusçuk âyanından olan Hasan Paşa'nın nüfuzundan ve azledildikten sonra devlete baş kaldırmabileceğinden korkulduğunu göstermektedir. İstanbul'a gönderdiği tahrirlerdeki sert üslup ve ifadeleri de bu fikrin oluşmasında rol oynamış olmalıdır.

Devrin kaynaklarında iyi ahlâk sahibi ve iş bilir bir devlet adamı olduğu belirtilen Hasan Paşa'nın mezar taşı İstanbul'da müntesibi bulunduğu Celvetî Aziz Mahmud Hüdâyî Tekkesi hazinesindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 1329/63, 2380/288, 7016/4; nr. D 1648, vr. 7; BA, HH, nr. 709, 1043, 1419, 6180, 6181, 6218, 6231, 6231/F, 9300, 9476, 9508, 9847, 9849, 10129, 10297, 10381, 10427, 10747, 11021, 11380, 11566, 11754, 13257, 14941; BA, Cevdet-Askeriye, nr. 43832, 52761; BA, Bahriye, nr. 9083, 12278; BA, Dahiliye, nr. 7885, 17054; BA, MD, nr. 187, s. 30/h.72, 32/h.79, 75/h.188, 76/h.190, 98/h.254, 113/h.300; nr. 188, s. 118; nr. 189, s. 147; nr. 191, s. 9, 40, 94, 97, 103; nr. 193, s. 571; BA, KK, *Sadr-ı Âli Mektûbî Kalemi Defteri*, nr. 4, s. 13, 16, 148-159; nr. 6, s. 6-17; BA, *Atik Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 99; BA, A.RSK, nr. 1589, s. 21, 52; Enverî, *Târih*, I, Ktp., TY, nr. 5994, vr. 80^b, 82^b; Edib, *Târih*, I, Ktp., TY, nr. 3220, vr. 73^b, 81^b-82^b; Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi'* (haz. Adnan Baycar, yüksek lisans tezi, 1992, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), tür.yer.; a.mlf., *Verd-i Mutarrâ (Hadikatü'l-vüzerâ* içinde), s. 43-45; Vâsif, *Târih*, II, 63, 267, 290; Zaîmzâde Mehmed Sâdık, *Vak'a-i Hamidiyye*, İstanbul 1289, s. 97, 105-107, 113-115; Câbi Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan, doktora tezi, 1992), I, Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 9, s. 13, 29-30; R. M. Keith, *Memoirs and Correspondence*, London 1849, II, 371-372, 374; Cevdet, *Târih*, IV, 62, 67; V, 18-102; N. Iorga, *Osmanlı Tarihi* (trc. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, V, 87-88, 96-97; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 814; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, tür.yer.; IV/2, s. 450-453; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki*, İstanbul 1984, s. 98-99, 105, 107, 111, 114; J. H. Mordtmann -[E. Kuran], "Hasan Paşa", *EP* (İng.), III, 253.

FIKRET SARICAOĞLU

HASAN PAŞA, Tiryâkî

(bk. TİRYÂKÎ HASAN PAŞA).

HASAN PAŞA, Yemenli

(ö. 1017/1608)

Yemen beylerbeyi.

Arnavut asıllı olup İstanbul'da uzun zaman bostancıbaşı olarak vazife yaptı. Zeki ve ileri görüşlü olması yanında idareciliğiyle de dikkati çekerek III. Murad tarafından, Kuyucu Murad Paşa'nın dört yıl devam eden beylerbeyiliğinin ardından vezâret rütbesiyle Yemen beylerbeyiliğine getirildi. Yemen, İstanbul'a uzaklığı sebebiyle merkezin güçlükle kontrol altında tuttuğu vilâyetlerden biriydi. Buranın nüfusunun önemli bir kısmını dağlık kesimlerde yaşayan, Sünnîler'den ayrı bir hilâfet ve imâmet anlayışına sahip Zeydîler oluşturmakta ve bunlar Osmanlı idaresine muhalefet etmekteydiler. Zeydîler'in ilk kanlı isyanı 1567'de olmuş, o sırada Serdâriekrem Koca Sinan Paşa kumandasında sevk edilen birlikler sayesinde isyan bastırıldıktan sonra 1571'de onlarla bir barış antlaşması yapılmıştı. Ancak antlaşmaya rağmen Zeydîler itaat altına alınamamış ve reisleri olan İmam Mutahhar da isyan etme temayülünden vazgeçmemişti. Barış yapıldığı sırada Zeydîler'in çoğu dağlara ve kalelere sığınmış durumdaydılar ve beylerbeyilere istemeyerek tâbi olmuşlardı.

Yemen beylerbeyiliğine tayin edilen Hasan Paşa, beraberinde, dirayetiyle meşhur bostancılar kethüdâsı Sinan kethüdâ olduğu halde 18 Haziran 1580'de İstanbul'dan Mısır'a gitti. İki ay sonra deniz yoluyla Süveys'ten Yemen'e hareket etti. Önce Mekke'ye uğradı ve burada yirmi gün kaldı. 30 Kasım 1580'de Mekke'den ayrılarak 17 Aralık 1580'de Kemerân Limanı'na ulaştı. 1581'de Taiz'e, buradan da vilâyet merkezi olan Sa'a'ya vardığında bütün Yemen ülkesinin karşılıklı olarak olduğu gördü. Burada halkı adaletle idare etmeye çalıştı. Zeydî imamı Şerefeddin hânedanı ile yapılan antlaşmaları kaldırdı ve kuvvet kullanarak Yemen'i Osmanlı idaresi altına almaya karar verdi. Kethüdâsı Emîr Sinan'ı eşkıya ve âsilerin üzerine gönderdi. Emîr Sinan, beş yıl içinde âsi şeriflerin itaatini sağlayıp zaptedilmiş olan Sa'de, Ahnum gibi yerleri ve bazı kaleleri geri aldı. Böylece Mutahhar'ın kalelerini ve topraklarını ele

geçiren Hasan Paşa, isyanların önünü alabilmek için Ekim 1586'da Mutahhar ailesi ileri gelenlerinden bazılarını İstanbul'a gönderdi.

Hasan Paşa ayrıca Hint sularında Portekizliler'in yerini almaya çalışan İspanyollar'la da mücadele etti. Dört gemiden oluşan bir İspanyol donanmasını ele geçirerek kumandanlarını İstanbul'a yolladı. Daha sonra birkaç küçük kaleden başka Ya'fi' arazisini de Osmanlı idaresi altına aldı ve 1591'de bütün Yemen vilâyetinde sükûneti sağladı. Ancak Zeydîler 1597'de, başlarında İmam Mansûr-Bilâh Kâsım b. Muhammed olduğu halde yeniden ayaklanarak Kevkeban ile Sülâ'yi zaptettiler. Kanlı çarpışmalardan sonra 1599'da buralardan âsileri uzaklaştıran Hasan Paşa, bu başarılarından dolayı "Yemen fâtihî" unvanıyla anıldığı gibi görevini de uzun süre korudu. Yaklaşık yirmi dört yıl (1580-1604) hiç azledilmeden beylerbeyilik yapması sebebiyle Yemenli sıfatıyla anıldı. Bu müddet zarfında emniyet ve asayişin temini yanında vilâyetin imarıyla da uğraştı. Birçok hayır eserinden başka San'a'da İstanbul selâtin camilerine benzeyen tek kubbeli, tek minareli ve Bekir adını verdiği zarif bir cami yaptırdı. Caminin hazîresinde medfun olan çok sevdiği kölesinin adını taşıyan camiye halk arasında Bekriyye denildi.

Hizmetleri dolayısıyla III. Murad'ın iltifatına mazhar olan Hasan Paşa, birkaç defa Yemen beylerbeyiliğinden affını istediye de kabul edilmedi. Bu isteğinin ancak I. Ahmed zamanında uygun görülmesi üzerine 20 Haziran 1604'te Yemen'den ayrıldı. Yerine kethüdâsı Emîr Sinan beylerbeyi oldu. Hasan Paşa aynı yıl Mısır valiliğine getirildi (1604). Üç yıl bu görevde kaldı ve oradan dönüşünden az sonra Cemâziyelevvel 1017'de (Ağustos 1608) vefat ederek Atik Ali Paşa Camii hazîresine defnedildi. Hasan Paşa'nın Yemen'e tayiniyle 1580-1592 yılları arasındaki faaliyetleri ve meydana gelen olaylar, onun yanında bulunduğu anlaşılan Abdülazîz b. Saîd el-Havlânî tarafından kaleme alınan bir eserde anlatılmıştır (bk. bibl.). Ayrıca Hasan ed-Diâmî'nin yazdığı ve 1838'de Latince'ye tercüme edilen bir başka kitabın varlığı da bilinmektedir (bu eserler için bk. Fayda, sy. 32 [1979], s. 167-172). Osmanlı müelliflerinden Câfer İyânî *Zübdetü'n-neşâ'ih ve 'umdetü't-tevârih* adlı eserini ona ithaf etmiştir (DİA, VI, 552).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 43, hk. 151; nr. 48, hk. 920; BA, MAD, nr. 442, 882, 899, 1081, 1291, 20164 (Hasan Paşa'nın valiliği sırasında tutulan Yemen'e ait muhasebe ve mukâtaa defterleridir); Âlî Mustafa, *Ahbârü'l-Yemânî*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 886, vr. 201^b, 202^b; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 176, 184, 194; Abdülazîz b. Saîd el-Havlânî, *Târihu'l-Yemen: müddetü vilâyeti Hasan Bâşâ*, Medine el-Mektebetü'l-Mahmûdiye, nr. 17; Ahmed Râşid, *Târih-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, I, 153, 155, 163-168, 185; Abdullah Ali b. Dâir, *el-Fütûhâtü'l-Murâdiyye fi'l-cihâdi'l-Yemeniyye*, Râgıb Paşa Ktp., AY, nr. 979, vr. 303^b vd.; Ali el-Medâh, *el-'Osmâniyyûn ve'l-Kâsım b. Muhammed b. 'Alî fi'l-Yemen 1006/1593-1029/1620*, Cidde 1402/1982; Mustafa Fayda, "Osmanlı Dönemi Yemen Tarihine Aid Arabça Bir Eser", TD, sy. 32 (1979), s. 167-172; Barbara Finster, "An Outline of the History of Islamic Religious Architecture in Yemen", *Muqarnas*, IX, Leiden 1992, s. 135; J. H. Mordtmann, "Hasan Paşa", *IA*, V/1, s. 330; Mehmet Kirişcioğlu, "Câfer İyânî", *DİA*, VI, 552.

HULÛSÎ YAVUZ

HASAN PAŞA, Yemişçi

(ö. 1012/1603)

Osmanlı sadrazamı.

Arnavut asıllı bir devşirmedir. 985'te (1577-78) girdiği zülüflü baltacılar ocağında yetişti. Daha sonra çaşnigirbaşı ve kapıcılar kethüdâsı oldu. Bu sıfatla, Koca Sinan Paşa'ya sadâret mührünü teslim etmek için İran sınırındaki karargâhına gitti (Ağustos 1580). 1589 yılında kapıcıbaşılığa getirilen Hasan Ağa, Sinan Paşa'nın 1593'te çıktığı Macaristan seferinde orduya bulundu. 1594 ve 1595'te kısa aralıklarla iki defa yeniçeri ağalığına getirildi. Vezîriâzam tarafından bu göreve getirilen ilk ağadır (*Eyyûbî Efendi Kânûn-nâmesi*, s. 41). 1596 yazında vezâretle Şirvan beylerbeyiliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında 1598 yılı ortalarında Hazar denizi kıyılarında tahkimat yapan Ruslar'a hücum ederek büyük kayıplar verdirdi ve ileri gelenlerini esir alarak İstanbul'a gönderdi. Şirvan'dan dönünce dördüncü vezir olarak kubbenişçi olan Hasan Paşa sikke tashihi ve bazı malfî işlerle meşgul oldu. Onun gayretleriyle 14 Eylül 1600 tarihinde piyasaya 100 dirhemden 950 adet olarak kesilen yeni akçeler sürüldü. Ayrıca daha önce yükselmiş olan fiyatların eski haline döndürülmesi için çarşı ve pazarlarda uygulanmak üzere ayrıntılı bir narh cetveli hazırlandı ve ilân edildi. İkinci tashihte ise altının fiyatı 220 akçeden 120 akçeye, kuruşun fiyatı ise 80 akçeye indirildi (Aykut, s. 354-355).

1601 yılı başlarında sadâret kaymakamlığına tayin edilen Hasan Paşa, Damad İbrâhim Paşa'nın Macaristan harekâtı sırasında ölümü üzerine Safiye Vâlide Sultan'ın da desteğiyle 21 Muharrrem 1010'da (22 Temmuz 1601) sadrazamlığa getirildi. Sefer mevsiminin geçmek üzere olduğunu öne sürerek asıl harekâtın ertesi yıla bırakılmasını istediye de III. Mehmed, Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin telkiniyle hemen Macaristan'a hareketini emretti. Bunun üzerine Sun'ullah Efendi'nin azli de dahil olmak üzere Edirne kadılığına kadar olan yüksek dereceli ilmiye kadrolarında değişiklikler yaptıktan sonra 9 Ağustos 1601'de sefere çıktı. Hızlı bir yürüyüşle Eylül ayı başlarında ordunun bulunduğu Belgrad karşısında ki Zemun ovasına ulaştı. Bu sırada Avusturyalılar'ın İstolni Belgrad'ı (Stuhlweisensburg) aldığını, Kanije'nin de Arşidük Ferdinand tarafından kuşatıldığını öğrendi. Yapılan istişârî görüşmelerden sonra iki ateş arasında kalmamak için önce İstolni Belgrad'a, sonra da Kanije'ye gidilmesine karar verildi.

1601 sonbaharı başlarında Belgrad'dan hareket eden Yemişçi Hasan Paşa ekim ayı ortalarında İstolni Belgrad'a geldi ve hemen kalenin önünde mevzilenmiş bulunan Habsburg kuvvetlerine hücum ettiyse de bundan olumlu sonuç alamadı. Kış soğukları başlayınca o yıl için İstolni Belgrad Kalesi'nin alınmasından vazgeçildi. Kanije müdafii Tiryâkî Hasan Paşa ise sadrazama gönderdiği mektuplarda âcil yardım isteğinde bulunuyordu. Adamlarının itirazlarına rağmen Kanije'ye gitmeye karar veren Hasan Paşa Sigetvar'a kadar varmış, fakat askerin şiddetle karşı koyması üzerine geri dönmek zorunda kalmıştı. Ancak daha Şikloş'ta iken Tiryâkî Hasan Paşa'nın kalabalık Avusturya kuvvetlerini yenilgiye uğrattığını öğrenmiş ve bunu hemen İstanbul'a bildirmişti. Daha sonra kışı geçirmek üzere Belgrad'a döndü. Bu arada yeniçeri ağası Ali Ağa'yı kendisine vekil tayin ederek nikâh merasiminin yapılması için İstanbul'a gönderdi ve 5 Nisan günü Damad İbrâhim Paşa'dan dul kalan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendi.

Hasan Paşa 21 Temmuz 1602 tarihinde Belgrad'dan İstolni Belgrad'a hareket etti ve otuz dört günlük kuşatmadan sonra Budin muhafızı Lala Mehmed Paşa'nın da yardımıyla kaleyi geri aldı. Daha sonra Erdel'i Avusturyalılar'dan kurtarmak için kendisinden yardım isteyen Erdel Prensi Székely Mozes'in ricasına uyarak Budin'e